

ARTICLE

Det eldste hatet i en ny tid / Johannes Due Enstad

VERSION: POST PRINT/GREEN OPEN ACCESS

This document is the author's post print (final accepted version). The document is archived in the institutional archive of Institute for Social Research.

The final publication is available in:

Agora

2024 / DOI: [10.18261/agora.42.1-2.12](https://doi.org/10.18261/agora.42.1-2.12)

Det eldste hatet i en ny tid¹

Johannes Due Enstad

Jødernes egenartede Stilling i Verden gør dem til Genstand for en praktisk talt permanent Modvilje, hvis Intensitet varierer alt efter forskellige Faktoreres Inflydelse paa det omgivende Folks Differensaffekt.

— Hugo Valentin, *Antisemitismen i historisk og kritisk belysning* (København: Aschehoug Dansk Forlag, 1935), s. 17

Det hevdes ofte at det 21. århundret ble vitne til en dramatisk økning i omfanget av jødehat, og at dette er en «ny» antisemittisme som skiller seg fra middelalderens religiøse antijudaisme og den moderne epokens rasistiske antisemittisme ved at den kommer til uttrykk gjennom demonisering av Israel og sionismen. Påstanden er omstridt; en del vil hevde at prat om en ny antisemittisme er en avsporingstaktikk for å sverte dem som kritiserer Israels politikk. I denne artikkelen undersøker jeg dette spørsmålet nærmere. Først gir jeg et omriss av den ofte opphetede debatten som oppstod rundt spørsmålet om den nye antisemittismen på 2000-tallet. Deretter undersøker jeg hva tilgjengelig empiri om antisemittiske holdninger, hendelser, og jøders opplevde utsatthet kan fortelle oss om hvordan antisemittismen faktisk har utviklet seg de siste tiårene. Har det funnet sted en målbar økning, og i hvilken grad kan vi spore fremveksten av en «ny» antisemittisme knyttet til Israel-fiendtlighet? Og hvordan kan egentlig antisemittismen forklares?

Vår tids antisemittisme som et omstridt samtaleemne og forskningsfelt

Fra årtusenskiftet ble det rapportert om en sterk økning i antisemittiske voldshendelser, særlig i Frankrike, men etter hvert også i andre vesteuropeiske land. Fornemmelsen av en økende antisemittisme førte til en internasjonal debatt i fagtidsskrifter og den bredere offentligheten.²

---

¹ Denne artikkelen ble skrevet før 7. oktober 2023. Hamas-massakren på 1200 israelere og den påfølgende krigen mellom Israel og Hamas skapte en ny bølge av antisemittisme som rammet jøder i mange land, inkludert Norge (se «Jødehatet», *NRK.no*, 30.11.2023, <https://perma.cc/69AL-JNY8>).

² Christian Heilbronn, Doron Rabinovici, og Natan Sznaider, red., *Neuer Antisemitismus? Fortsetzung Einer Globalen Debatte*, Zweite, erweiterte und überarbeitete Auflage, ed. Suhrkamp 2740 (Berlin: Suhrkamp, 2019);

Hvordan skulle denne endringen forstås? To fortolkninger ble gitt. Den ene hevdet at det var noe kvalitativt nytt og høyst bekymringsverdig på gang, en «ny antisemittisme» preget av Israel-fiendtlighet og antisionisme som først og fremst kom til uttrykk i den arabiske og muslimske verden, blant innvandrere i Europa med bakgrunn i slike land, og i deler av den europeiske venstresiden.³ Den andre fortolkningen gikk ut på at den antatt nye antisemittismen ikke var ny og at lanseringen av den var alarmistisk. Det ble også hevdet at de som advarte om en ny antisemittisme, hadde til hensikt å gjøre Israel immun mot kritikk eller å fremme fordommer mot muslimer.⁴ De som sådde tvil om den nye antisemittismen, ble i sin tur anklaget for å bagatellisere jødehat. Denne utviklingen skapte en samtale preget av det Julia Galef kaller «soldatmentaliteten», der resonnementer brukes som våpen i en diskursiv kamp; det var mindre rom for «speidermentaliteten», der man forsøker å kartlegge landskapet så presist som mulig og er opptatt av å finne ut hva som er *sant* fremfor å finne ut det som styrker ens egen side.⁵

Blant dem som advarte om den nye antisemittismen, fantes det stemmer som overdrev. Noen talte om en «krig mot jødene» på globalt plan, andre talte som om kritikk av Israel stort sett var forkledd antisemittisme.⁶ En som gjorde seg bemerket i norsk kontekst, var Manfred Gerstenfeld fra den proisraelske tenketanken Jerusalem Center for Public Affairs. Han anklaget Norge for å være blant verdens mest antisemittiske land, en åpenbart urimelig påstand dersom man tar i betraktning internasjonale holdningsundersøkelser.⁷ Han skal dessuten ha innrømmet at påstandene ikke var fremsatt i god tro, men motivert av en rent maktpolitisk agenda,⁸ hvilket understreker (for dem som måtte være i tvil) at instrumentalisering av antisemittisme-anklager forekommer.

Blant dem som kritiserte påstanden om en ny antisemittisme, fantes det også ytterliggående røster. Norman Finkelstein, for eksempel, malte et manikeisk bilde der de gode («ærlige og anstendige mennesker») forsvarte palestinerne rettigheter mens de onde («Israels apologeter»)

Roni Stauber, «The Academic and Public Debate over the Meaning of the ‘New Antisemitism’», i *The Yale Papers: Antisemitism in Comparative Perspective* (New York: ISGAP, 2015), 225–36.

³ Phyllis Chesler, *The New Anti-Semitism: The Current Crisis and What We Must Do about It* (San Francisco: Jossey-Bass, 2003).

⁴ Alexander Cockburn og Jeffrey St. Clair, red., *The Politics of Anti-Semitism* (Petrolia, Calif.: AK Press, 2003); Esther Romeyn, «(Anti) ‘New Antisemitism’ as a Transnational Field of Racial Governance», i *Patterns of Prejudice* 54, nr. 1–2 (2020): 199–214.

⁵ Julia Galef, *The Scout Mindset: Why Some People See Things Clearly and Others Don’t* (London: Piatkus Books, 2021).

⁶ Se eksempler i Brian Klug, «The Myth of the New Anti-Semitism», *The Nation*, januar 2004, <https://perma.cc/8Y5C-JRLT>.

⁷ «- Nordmenn er et barbarisk og uintelligent folkeferd», *Dagbladet.no*, 01.03.2009, <https://perma.cc/U5ZK-2D6M>.

⁸ Anne Sender, «Gode og mindre gode venner», *verdidebatt.no*, 23.09.2013, tinyurl.com/bd4696yv.

utnyttet minnet om Holocaust og spredte falske forestillinger om en ny antisemittisme for å sverte Israels kritikere.⁹ Finkelsteins konklusjon: «Hysteriet om en ny antisemittisme har ingenting å gjøre med å bekjempe fordommer, og alt å gjøre med å stilne kritikk av Israel».¹⁰ Antisemitter og antisionister til både høyre og venstre omfavnet denne argumentasjonen. Renspikkede nynazister som Vigrd og Den nordiske motstandsbevegelsen har vist til Finkelstein som et eksempel på en jøde som avslører sannheten om jødene. En konsis variant av Finkelsteins budskap ble også kringkastet av den tidligere Rødt-politikeren Trond Andresen, som pleide å gå i Trondheims 1. mai-tog bærende på en plakate med påskriften «Det stadige gnålet om antisemittisme er en avsporingstaktikk».¹¹ I Sverige formidlet venstreradikale stemmer som Jan Guillou tilsvarende budskap,¹² og i Storbritannia har dette retoriske grepet fått sitt eget navn, *the Livingstone Formulation*, etter tidligere Labour-medlem og London-ordfører Ken Livingstone.¹³

De to sidene i debatten om den nye antisemittismen reflekterte en splittelse som også kommer til uttrykk innenfor antisemittismeforskningen. Også her har det dannet seg to leire, der soldatmentaliteten til tider går på bekostning av speidermentaliteten. Den ene gruppen, som vi kan kalle den Israel-vennlige leiren, består av forskere og andre analytikere som tar for gitt at den nye antisemittismen er et alvorlig problem og er opptatt av hvordan antisemittisme kommer til uttrykk gjennom antisionistisk retorikk og propaganda. Man er sympatisk, om ikke ukritisk, innstilt til sionismen og Israel, og ser BDS-bevegelsen (for å boikotte og sanksjonere Israel) som i hvert fall delvis preget av antisemittiske tankemønstre. Den andre gruppen, som vi kan kalle den Israel-kritiske leiren, er mer opptatt av å problematisere diskursen rundt den nye antisemittismen, og forståelsen for antisionistiske bevegelser er større. Her er forholdet til sionismen og Israel om ikke fiendtlig, så i det minste kjølig distansert. Det er mange dyktige forskere knyttet til begge leire, men de samarbeider knapt, kommer som regel ikke på hverandres konferanser, og utgjør egentlig to separate forskerfellesskap.

Den akademiske splittelsen om forståelsen av den nye antisemittismen kan observeres tydelig i kontroversen rundt hvordan antisemittisme bør defineres. I 2016 vedtok Den internasjonale alliansen for erindring om Holocaust (IHRA) en «arbeidsdefinisjon» av antisemittisme, som et hjelpemiddel for myndigheter, NGO-er og frivillige aktører i arbeidet med å identifisere, registrere og motvirke antisemittisme i samfunnet. Arbeidsdefinisjonen lyder:

---

⁹ Norman G. Finkelstein, *Beyond Chutzpah: On the Misuse of Anti-Semitism and the Abuse of History* (Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 2005), s. 5-6; 16.

¹⁰ Finkelstein, *Beyond Chutzpah*, s. 76.

¹¹ Lajla Ellingsen, «LO ber Andresen droppe «gnål»-plakaten», Adresseavisen, 29.04.2015.

¹² Jan Guillou, «Så tystas kritik mot israelisk apartheid», Aftonbladet, 16.04.2001.

¹³ David Hirsh, *Contemporary Left Antisemitism* (London; New York: Routledge, 2018).

Antisemittisme er en bestemt oppfatning av jøder og kan komme til uttrykk som hat mot jøder. Språklige og fysiske former for antisemittisme rettes mot jødiske og ikke-jødiske enkeltpersoner og/eller deres eiendom, og mot jødiske institusjoner og religiøse samlingssteder.¹⁴

Denne definisjonen er vedtatt eller bifalt av en rekke land og organisasjoner, men har også høstet en del kritikk. Motforestillingene retter seg særlig mot listen over elleve eksempler på antisemittisme som supplerer definisjonen, hvorav sju dreier seg om Israel, blant annet disse:

- å nekte jøder selvbestemmelsesretten, for eksempel ved å påstå at staten Israels eksistens er iboende rasistisk
- å dobbeltmorsk kreve at Israel skal oppføre seg på en måte som man ikke forventer eller krever av andre demokratiske nasjoner
- å sammenligne dagens politikk i Israel med nazistenes politikk

Kritikerne av definisjonen og eksemplene hevder at de kan anvendes for å hindre berettiget kritikk av Israel og på den måte stanse en nødvendig politisk diskusjon ved å begrense ytringsfriheten i og utenfor academia.

I 2021 lanserte en gruppe på om lag 200 akademikere «Jerusalem-erklæringen», et alternativ til IHRAs arbeidsdefinisjon.¹⁵ Forfatterne av Jerusalem-erklæringen hevdet at IHRAs definisjon svekket kampen mot jødehatet ved å viske ut grensene mellom Israel-fiendtlighet og antisemittisme. For å bøte på dette, inneholder den nye erklæringen en rekke punkter som har til hensikt å sondere tydeligere mellom antisemittiske og ikke-antisemittiske handlinger i relasjon til Israel-Palestina-konflikten. Her heter det for eksempel at det bør tolkes som antisemittisk å klebe klassiske antisemittiske symboler og stereotypier på Israel, og det å stille jøder kollektivt til ansvar for Israels handlinger. På den annen side hevder erklæringen at det ikke i utgangspunktet er antisemittisk å støtte det palestinske kravet om rettferdighet, kritisere eller motarbeide sionisme som en form for nasjonalisme, eller å boikotte Israel.

IHRA-tilhengere har respondert ved å anklage Jerusalem-erklæringen for å legitimere demonisering av Israel og «åpne døren for mer vold mot israelske og jødiske institusjoner»,¹⁶ mens Jerusalem-erklæringens tilhengere har kvittert ved å anklage IHRA-definisjonen for å virke

---

¹⁴ Se International Holocaust Remembrance Alliance, «Arbeidsdefinisjon av antisemittisme», udatert, <https://perma.cc/K2RY-S2CH>.

¹⁵ Se <https://jerusalemdeclaration.org/>.

¹⁶ Asaf Romirowsky Gerald M. Steinberg, «The Jerusalem Declaration's Bogus Definition of Anti-Semitism», Text, *The National Interest*, 4. april 2021, <https://perma.cc/VMT5-2XHJ>.

nedkjølende på åpen debatt om Israel-Palestina-konflikten og «undergrave kampen mot rasisme».¹⁷

Synet på Israel og sionismen skiller de to sidene her, men den høye temperaturen i denne definisjonskampen tyder på en konflikt mellom mer grunnleggende verdier. Dette er noe av det som gjør at antisemittismen, og samtalen om den, vekker sterke følelser hos mange. Det blir upresist å si at konflikten står mellom venstre- og høyresiden, for det finnes folk med ulike orienteringer på begge sider av debatten. Samtidig er det tydelig at den Israel-kritiske leiren er preget av en mer eller mindre progressiv orientering som er typisk for samfunnsvitere og humanister generelt,¹⁸ og en slik orientering er ofte forbundet med antiisraelske holdninger.¹⁹ På den mer Israel-vennlige siden står det på ingen måte kun høyreorienterte, men det er en blanding av venstre- og høyreliberale, sentriste og konservative.

Det er tydelig at den Israel-kritiske leiren av antisemittismeforskningen har en sterkere tilknytning til de akademiske miljøene, og en mer naturlig tilhørighet på ideologisk progressive humanistiske og samfunnsvitenskapelige fakulteter, enn den Israel-vennlige leiren. Blant sistnevnte kan man sågar skimte konturene av en «outsider-identitet» i relasjon til det akademiske fellesskapet. Som et eksempel kan vi ta den britiske sosiologen David Hirsh. Han, som selv har vært trotskist og aktiv i fagbevegelsen, har kritisert venstresidens antisemittisme og gitt ut boka *Contemporary Left Antisemitism*.²⁰ Han har beskrevet sin tilværelse på Goldsmiths-universitetet som «et miljø der det er vanlig å anse meg som en tilhenger av apartheid og nazisme, og som en apologet for kolonialisme og imperialisme», med utfrysing og stemoderlig behandling både fra kollegers og institusjonens side gjennom flere år.²¹ Goldsmiths-universitetet er kanskje spesielt, men trolig ikke unikt. Høsten 2022 ble det avholdt en større konferanse ved det nystartede London-senteret for antisemittismestudier (som Hirsh var medstifter av). I en av orienteringene sendt ut til deltakerne, ble fornemmelsen av utenforskap uttalt: «This will be a

---

¹⁷ Hagit Borer, «Imposing an Antisemitism Definition on Academics Undermines Freedom», *Times Higher Education*, 9. februar 2021, <https://perma.cc/5S2L-A6YN>.

¹⁸ Johannes Due Enstad og Kjersti Thorbjørnsrud, «Politisk meningsmangfold og ytringsfrihet i akademia», i *Ytringsfrihet i en ny offentlighet. Grensene for debatt og rommet for kunnskap* (Oslo: Universitetsforlaget, 2022), 155–79; Nathan Honeycutt og Lee Jussim, «A Model of Political Bias in Social Science Research», *Psychological Inquiry* 31, nr. 1 (januar 2020): 73–85.

¹⁹ Becka Alper, «Modest Warming in U.S. Views on Israel and Palestinians», *Pew Research Center's Religion & Public Life Project*, mai 2022; L. Daniel Staetsky, «Antisemitism in Contemporary Great Britain: A Study of Attitudes Towards Jews and Israel» (Institute for Jewish Policy Research, 2017), s. 46.

²⁰ Hirsh, *Contemporary Left Antisemitism*.

²¹ Se <https://perma.cc/Q3EM-9H38>.

moment for our international network to meet and to re-constitute itself. We will, for three days, not feel alone, isolated and in a hostile environment.»²²

De Israel-vennlige antisemittismeforskerne er nok ikke den mest utsatte og forfulgte minoriteten som finnes. Men det er klart at antiisraelsk innstilte miljøer ved en del læresteder kan by på vanskeligheter for Hirsh og andre. Jeg kan skrive under på at disse spenningene, og den polariserte definisjonskampen, tidvis gjør det frustrerende å arbeide som forsker innenfor feltet. Når man skal skrive sine vitenskapelige artikler, må man veie sine ord og vurdere fagfellenes disposisjoner: hvor sannsynlig er det at portvokterne i den andre enden er uforsonlige medlemmer av den ene eller den andre leiren? Og hvordan vil denne sannsynligheten påvirke sjansen for å få artikkelen antatt? Når det er sagt, er det ikke slik at alle som forsker på vår tids antisemittisme blir lammet av polariserte verdi- og definisjonskamper. Det er fortsatt mange som jobber for å opprettholde speidermentaliteten, for å finne ut av hvordan antisemittismen manifesterer og utvikler seg og hvordan vi kan forklare fenomenet.

Vår tids antisemittisme som et empirisk målbart fenomen

Hva vet vi om antisemittismen i vår tid? I det følgende vil jeg se nærmere på hva tilgjengelige data kan fortelle om hvordan fenomenet har utviklet seg de siste 20–30 årene. Denne gjennomgangen vil gi et empirisk grunnlag for å besvare spørsmålene om den nye antisemittismen.

For å kunne si noe om hvordan antisemittismen utvikler seg, er det først nødvendig å *operasjonalisere* begrepet. Det vil si å bryte det ned i målbare bestanddeler. Sosiologen Helen Feins ofte siterte definisjon gir et godt utgangspunkt: antisemittisme er «en vedvarende latent struktur av fiendtlige oppfatninger om jøder som en gruppe» (altså historisk nedarvede oppfatninger som typisk går ut på at jødene er blodtørstige, griske, mektige, manipulative, illojale, osv.) som kommer til uttrykk gjennom individuelle holdninger, fiendtlige handlinger og kulturelle bilder.²³

Feins definisjon gir en tredimensjonal oppdeling av antisemittismen som omfatter en kognitiv dimensjon (antisemittiske holdninger), en atferdsdimensjon (antisemittiske hendelser) og en kulturell dimensjon (antisemittisk bildeproduksjon i bred forstand — tekster, bilder, memorer, hashtags, gjenstander). Disse dimensjonene handler om hva folk tenker om og gjør mot jøder,

---

²² Privat e-post, forfatters arkiv.

²³ Helen Fein, «Dimensions of Antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions», i *The Persisting Question: Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*, red. Helen Fein (Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1987), 67.

altså fenomenets avsenderside. Men antisemittisme har også en mottakerside, det er noe som oppleves og erfares av jøder. Derfor er det nyttig å legge til en fjerde dimensjon, nemlig *jødernes utsatthet*. Dette handler om hvordan jøder oppfatter, opplever og eventuelt responderer på antisemittismen.

Hver av disse dimensjonene lar seg måle på ulike måter. Holdninger måles ved spørreundersøkelser; hendelser registreres av myndigheter eller andre organisasjoner; tekster og bilder kan samles inn, fortolkes, kodes og telles; og utsatthet kan måles ved å gjennomføre spørreundersøkelser blant den jødiske befolkningen.

Det er naturligvis en rekke metodiske utfordringer knyttet til de ulike målemetodene (som jeg kommer tilbake til), og ingen av dem gir en direkte eller «ufiltrert» tilgang til verden slik den «egentlig» er, men ikke desto mindre kan de bidra til å belyse en sosial og kulturell virkelighet. Hvordan ser denne virkeligheten ut? I det følgende vil jeg ta for meg tre av disse dimensjonene, nemlig de tre som det i størst grad foreligger brukbare kvantitative data for: holdninger, hendelser og utsatthet.

Holdninger

Det er velkjent at holdningsundersøkelser har sine metodiske sårbarheter. To fremtredende problemer er ja-siing (mange respondenter tenderer til å svare «ja» på det meste) og sosial ønskverdighet (en del respondenter svarer i tråd med det de forventer at intervjueren vil bifalle). Ja-siing er særlig et problem når respondenter bes om å si seg enig eller uenig i lukkede påstander (som for eksempel «jøder er ansvarlige for de fleste av krigene i verden») og når alle påstandene som skal måle en holdning går i samme retning (slik at mer enig alltid betyr mer antisemittisk). Problemet kan reduseres ved å stille generelle spørsmål, som «hva er din holdning til jøder?», og ved å inkludere påstander som går i begge retninger (slik at mer enig noen ganger betyr mer og noen ganger mindre antisemittisk). Når det gjelder sosial ønskverdighet, kan dette reduseres noe ved å bruke online-spørreskjema fremfor intervjuer gjennom telefon eller ansikt-til-ansikt. Det er også klart at sosial ønskverdighet for en gitt holdning, som antisemittisme, kan variere mye fra land til land. Når det måles høye nivåer av antisemittisme i en del land, er nok en del av forklaringen at det er mer sosialt akseptabelt å gi uttrykk for antisemittisme i disse landene enn i land der det måles lave nivåer.

I det følgende refererer jeg fra tre ulike sett med undersøkelser som over tid har målt antisemittiske holdninger med ulike typer spørsmål. Det dreier seg om data fra henholdsvis Pew, World Values Survey og Anti-Defamation League (ADL). Jeg vil hevde at dette, samlet sett, gir et så godt bilde av den overordnede holdningsutviklingen som det er mulig å få med eksisterende data.

Det internasjonale meningsmålingsbyrået Pew har siden 1990-tallet har gjennomført representative undersøkelser i mange land der respondenter svarer på om de har et «fordelaktig» eller «ufordelaktig» syn på ulike minoritetsgrupper, herunder jøder. Ut fra dette kan vi konstruere en fordelaktighets-skåre for hvert land ved å ta differansen mellom prosentandelen som svarer «fordelaktig» og andelen som svarer «ufordelaktig», et tall som i prinsippet kan være mellom 100 og -100 (jo nærmere 100, jo mer fordelaktig).²⁴

For land i Vest-Europa og Nord-Amerika ser vi en klar trend, og den er positiv: færre og færre uttrykker et negativt syn på jøder. Fordelaktighets-skåren har gått jevnt oppover i land som Tyskland (fra 39 i 1991 til 80 i 2019), Frankrike (fra 58 til 83 i samme tidsrom) og Storbritannia (fra 67 i 2004 til 84 i 2019). Den langsiktige trenden med avtagende antisemittisme i vestlige land viser seg også i nasjonal dokumentasjon. I Tyskland, for eksempel, kan forskere vise til et stadig dalende nivå av både antisemittiske holdninger og generell fremmedfiendtlighet siden man begynte å måle dette systematisk på begynnelsen av 1950-tallet.²⁵ Liknende mønstre finnes for land som USA, Storbritannia og Frankrike.²⁶ Norge mangler tilsvarende tidsserier, men HL-senterets tre holdningsundersøkelser viste også en nedgang i andelen som uttrykte antisemittiske holdninger, fra 12 prosent i 2012 til 8 prosent i 2017 og 9 prosent i 2022.²⁷

Et annet mønster danner seg dersom vi ser på Pew-tallene for Sør-, Sentral- og Øst-Europa. Her er fordelaktighets-skårene en del lavere, og vi finner ikke den samme konsistente positive trenden. Noen land skårer relativt høyt i de siste målingene, særlig Ukraina (70 i 2019). Andre, som Hellas og Slovakia, skårer relativt lavt (13 og 28 i 2019).

En tredje klynge av land er den muslimske verden, fra Indonesia og Pakistan til Palestina og Tyrkia. Her ser vi et helt annet bilde, der fordelaktighets-skårene ligger har ligget mellom -25 og -100. For disse landene er tidsseriene kun fra 2004 til 2011, så vi vet mindre om hvordan utviklingen har vært de siste ti årene, men det synes rimelig å anta at dette er land der antisemittisme fortsatt er svært utbredt og sosialt akseptert.

---

²⁴ En oversikt over de holdningsdataene som omtales i det følgende, finnes på nettstedet *Documenting Contemporary Antisemitism*, se <https://johannesdue.github.io/chaceweb/attitudes/>.

²⁵ Meredith W. Watts, *Xenophobia in United Germany: Generations, Modernization, and Ideology* (New York: St. Martin's Press, 1997).

²⁶ Jeffrey E. Cohen, «From Antisemitism to Philosemitism? Trends in American Attitudes Toward Jews from 1964 to 2016», *Religions* 9, nr. 4 (april 2018); Günther Jikeli, «Antisemitic Acts and Attitudes in Contemporary France: The Effects on French Jews», *Antisemitism Studies* 2, nr. 2 (2018): 297–320; Staetsky, «Antisemitism in Contemporary Great Britain».

²⁷ Vibeke Moe, red., *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2022: Befolkningsundersøkelse, minoritetsstudie og ungdomsundersøkelse* (Oslo: Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2022).

Et alternativt mål på antisemittiske holdninger er hvor mange som sier de ikke kunne tenke seg å ha jøder som naboer. World Values Survey-undersøkelsen, som favner et globalt utvalg land og har tidsserier på flere tiår, har som regel inkludert dette spørsmålet. Tallene herfra etterlater det samme inntrykket som Pew-dataene når det gjelder den globale fordelingen: lav grad av antijødisk avvisning i vestlige land, en del høyere i det sørlige, sentrale og østlige Europa, og betraktelig høyere i den arabiske og muslimske verden. Dersom vi skuer til den amerikanske organisasjonen Anti-Defamation League (ADL) sin undersøkelse fra 2014, der representative utvalg i 101 land ble bedt om å ta stilling til påstander om jøder som antas å reflektere antisemittiske holdninger (e.g., «jøder er ansvarlige for de fleste av verdens kriger»), ser vi igjen det samme geografiske mønsteret.

Det er verdt å merke seg at gjennomsnittstall for holdninger på land-nivå skjuler en god del variasjon innad i landet. Selv i land med svært lave aggregerte nivåer av antisemittisme kan det finnes mindre grupper som i mye større grad målbærer jødefiendtlige holdninger. En lang rekke studier de siste tiårene har slått fast at det i vestlige land finnes tre slike grupper. For det første har vi de sedvanlige mistenkte: antisemittiske holdninger er og blir mer utbredt blant folk som plasserer seg lengst til høyre på det politiske spekteret. For det andre er antisemittisme betraktelig mer utbredt blant muslimer sammenliknet med ikke-muslimer, og særlig blant religiøse fundamentalister. Til sist, og dette er særlig relevant for spørsmålet om den nye antisemittismen, ser vi gang på gang at Israel-fiendtlige holdninger er forbundet med jødefiendtlige holdninger.²⁸

Selv om en korrelasjon mellom Israel-fiendtlighet og jødefiendtlighet ikke sier noe om årsakssammenhengen mellom de to (trolig kan årsakspilen gå begge veier), så er dette en påminnelse om at antisemittiske holdninger og tankemønstre ofte ligger bak den utbredte demoniseringen av sionismen og Israel. Når verdens eneste jødiske stat, som riktignok ikke er et

---

²⁸ Werner Bergmann og Rainer Erb, «Antisemitismus in der Bundesrepublik Deutschland 1996», i *Deutsche und Ausländer: Freunde, Fremde oder Feinde?*, red. Richard Goldstein, Peter Schmidt, og Martina Wasmer (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2000), 401–38; Edward H. Kaplan og Charles A. Small, «Anti-Israel Sentiment Predicts Anti-Semitism in Europe», *Journal of Conflict Resolution* 50, nr. 4 (2006): 548–61; Nonna Mayer, «Transformations in French Anti-Semitism», *International Journal of Conflict and Violence (IJCV)* 1, nr. 1 (januar 2007): 51–60; Florette Cohen mfl., «Modern Anti-Semitism and Anti-Israeli Attitudes», *Journal of Personality and Social Psychology* 97, nr. 2 (2009): 290–306; Günther Jikeli, «Antisemitic Attitudes among Muslims in Europe: A Survey Review» (Institute for the Study of Global Antisemitism and Policy, mai 2015); Staetsky, «Antisemitism in Contemporary Great Britain»; Christhard Hoffmann og Vibeke Moe, red., *Attitudes Towards Jews and Muslims in Norway, 2017: Population Survey and Minority Study* (Oslo: Center for Studies of the Holocaust and Religious Minorities, 2017); L. Daniel Staetsky, «The Left, the Right, Christians, Muslims and Detractors of Israel: Who Is Antisemitic in Great Britain in the Early 21st Century?», *Contemporary Jewry* 40, nr. 2 (juni 2020): 259–92; Daniel Allington, «The Generalised Antisemitism (GeAs) Scale: Validity and Factor Structure», *Journal of Contemporary Antisemitism* 5, nr. 2 (juni 2022).

perfekt demokrati, men som ble rangert på 23. plass (mellom Frankrike og Spania) i The Economist sin demokrati-ranking i 2021, blir angrepet for å være et grunnleggende rasistisk og avskyelig foretak som ikke fortjener å eksistere, så synes det rimelig å anta at vi har med jødehat å gjøre. Dette er ikke en helt marginal posisjon; en tredjedel av den norske befolkningen sier seg enig i den groteske påstanden «Israel behandler palestinerne like ille som jødene ble behandlet under 2. verdenskrig», ifølge HL-senterets befolkningsundersøkelser fra 2017 og 2022. Videre er det 10-15 prosent av oss som sier seg enig i at «trakassering og vold rettet mot jøder kan forsvares når en tenker på hvordan Israel behandler palestinerne».²⁹ Det er verdt å merke seg at andelen som på denne måten forsvaret antisemittisk vold og trakassering, var hele 35 prosent blant den gruppen respondenter som var helt enig i at Israel behandler palestinerne slik nazistene behandlet jøder (andelen var 7 prosent blant de som var helt uenig i denne påstanden).³⁰ Tilsvarende var andelen som skåret høyt på undersøkelsens antisemittisme-indeks mer enn 10 ganger så høy blant dem som er helt enige i at Israel er som Nazi-Tyskland (34 prosent) enn blant dem som er helt uenige i dette (3 prosent). En tydeligere advarsel om antisjonismens antisemittiske potensial er vanskelig å tenke seg.

En ting er hva som måtte bevege seg av jødefiendtlige holdninger og følelser inne i folks hoder; noe annet er i hvilken grad dette omsettes i antisemittiske handlinger. Forholdet mellom holdninger og handlinger er ikke alltid slik man kunne forvente. For eksempel kan land med lavt nivå av antisemittiske holdninger, ha mange alvorlige antisemittiske hendelser.

Antisemittiske hendelser

Antisemittiske hendelser og handlinger manifesterer seg som verbale eller fysiske angrep mot jødiske personer eller institusjoner (for eksempel synagoger eller samfunnshus). Å måle nivået av slike hendelser er forbundet med en del usikkerhet. Kartlegging av antisemittiske hendelser forutsetter at de blir rapportert, enten av offeret, vitner eller andre. En stor EU-studie av jødernes erfaring med antisemittisme fra 2018 gir grunn til å tro at så mange som 80 prosent av ofre for antisemittisk trakassering eller vold unnlater å rapportere hendelsen.³¹ Dette gir en indikasjon på forholdet mellom inntrufne og innmeldte hendelser. Videre, dersom en hendelse faktisk meldes inn, så må mottaker av meldingen registrere og kategorisere den som en antisemittisk hendelse.

---

²⁹ Moe, *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2022*.

³⁰ Disse tallene er hentet ut fra datasettet til 2017-undersøkelsen som er deponert ved Norsk senter for forskningsdata, se Christhard Hoffmann, *Attitudes Towards Jews and Muslims in Norway, 2011 and 2017* [Data set], 2022, Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. <https://doi.org/10.18712/NSD-NSD2879-V2>.

³¹ FRA, «Experiences and Perceptions of Antisemitism: Second Survey on Discrimination and Hate Crime Against Jews in the EU» (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018), 55.

Ulike lands politi eller andre myndigheter kan ha ulike kriterier og regler for kategorisering. Det skaper et usikkerhetsmoment. Alt dette må tas høyde for når man vurderer hendelsesstatistikk.

Med disse forbeholdene i mente, og gitt at andelen av inntrufne hendelser som registreres ikke endrer seg radikalt fra år til år, er det mulig å spore hvordan nivået av hendelser utvikler seg over tid. For et globalt bilde kan man støtte seg til rapporteringen til Tel Aviv-universitetets Center for the Study of Contemporary European Jewry, som siden 1989 har monitorert antisemittiske hendelser verden over og gitt ut årlige statusrapporter. Disse rapportene har vedlegg med statistikk over hendelser registrert etter år, og de tyder på en sterk økning like etter årtusenskiftet, særlig i Vest-Europa. Det ble registrert i gjennomsnitt 186 hendelser per år i perioden 1989 til 1999; dette tallet økte til 507 for perioden 2000 til 2010 (en økning på 173 prosent) og gikk noe ned (til 478) for perioden 2011 til 2020.³² Med andre ord ser det ut til at det samlede antall registrerte hendelser økte markant etter årtusenskiftet, for deretter å stabilisere seg på et betraktelig høyere nivå enn før årtusenskiftet.

Var økningen i antisemittiske hendelser i Vest-Europa del av en større trend innenfor hatkriminalitet generelt? Datasettet Right-Wing Terrorism and Violence (RTV), utviklet av Jacob Ravndal og Senter for ekstremismeforskning ved Universitetet i Oslo, tyder på det motsatte: antall høyreekstreme volds- og terrorhendelser med dødelig utfall har vært nedadgående i Vest-Europa siden slutten av 1990-tallet.³³ Hatkriminalitet omfatter imidlertid mer enn dødelige hendelser, og vi vet for lite om omfanget av dette fenomenet i den aktuelle perioden til å kunne trekke slutninger.

En skeptiker kunne innvende at den observerte økningen av antisemittiske hendelser kan skyldes andre ting enn en reell økning i forekomsten. En mulighet er at viljen til å rapportere økte på grunn av en forsterket offentlig oppmerksomhet rundt fenomenet. En annen mulighet er at monitoreringsinitiativer ble flere eller mer synlige, hvilket kan ha bidratt til flere innberetninger. Selv om disse faktorene kan ha spilt en rolle, så forklarer de ikke hele den voldsomme økningen. Det finnes da også en mengde studier, intervjuer og journalistisk rapportering fra årene etter årtusenskiftet som forsterker inntrykket av at noe kvalitativt nytt og mer alvorlig var på gang.³⁴

---

³² Se <https://cst.tau.ac.il/annual-reports-on-worldwide-antisemitism/> (besøkt 24 juni 2022). Se også <https://johannesdue.github.io/chaceweb/incidents/> (besøkt 10. august 2022).

³³ Jacob Aasland Ravndal m.fl., «RTV Trend Report 2022: Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe, 1990–2021», C-REX Research Report nr 1/2022, https://www.sv.uio.no/c-rex/english/publications/c-rex-reports/2022/rtv_trend_report_2022.pdf (besøkt 27. oktober 2022).

³⁴ Se for eksempel samlingen av reportasjer og kommentarartikler i *Judisk Krønika* nr. 4, 2002. Tidsskriftet er tilgjengelig i fulltekst fra Israels nasjonalbibliotek, se <https://www.nli.org.il/en/journals/NNL->

Hva bestod det nye og mer alvorlige i? Før årtusenskiftet hadde antisemittismen hovedsakelig manifestert seg på det diskursive planet, med verbale angrep, hatbrev og liknende. Gravskjending forekom også, men fysiske angrep var sjeldne. Ifølge Tel Aviv-senterets tall utgjorde voldelige angrep mot personer og synagoger 20 prosent av alle registrerte hendelser i år 2000. Men i 2001 økte andelen hendelser i denne kategorien til nærmere 60 prosent av totalen.³⁵ Jøder ble overfalt på åpen gate i Paris, Antwerpen og Göteborg; synagoger ble angrepet med Molotov-cocktails; antiisraelske demonstrasjoner utartet til antisemittisme med slagord som «død over jødene».³⁶ I juli 2002 publiserte Göteborgs-Posten en notis om økende bekymring om antisemittisme blant jødiske ledere i Norden. Jacques Blum, daværende ordfører for Det Jødiske Samfund i Danmark, uttalte følgende: «Da vi [lederne for de nordiske forsamlingene] møttes i fjor, snakket vi om antisemittisme i Norden som noe rent hypotetisk. I år har trakassering av og overfall på jøder blitt en del av virkeligheten også her.»³⁷

Man så også en endring i gjerningspersonenes profil, fra hovedsakelig nynazister og andre høyreekstreme på 1990-tallet til et mer mangfoldig bilde der gjerningspersoner med bakgrunn fra muslimske og særlig arabiske land ble mer fremtredende.

Hva utløste denne nye bølgen av voldelig jødehat? Mye tyder på at eskaleringen av konflikten mellom Israel og palestinerne, med utbruddet av den andre intifadaen 28. september 2000, var en sentral faktor. I tiden umiddelbart etterpå ble det registrert hundrevis av antijødiske angrep globalt, særlig i land med store jødiske og muslimske befolkninger som Frankrike og Storbritannia. Her ble flere synagoger og jødiske skoler påtønt eller forsøkt påtønt, jødiske barn på vei til skolen ble trakassert og kastet steiner på, og enkelte jøder ble alvorlig skadet som følge av antisemittiske overfall. Hendelser ble også rapportert fra andre europeiske byer, som Thessaloniki, Firenze, Roma, Madrid, Geneve, Malmö, Antwerpen, Essen og Düsseldorf, men også fra New York, Edmonton, Cape Town og Mexico City. En del av angrepene var tilsynelatende spontane, begått av enkeltindivider som gjorde lokale jøder til symbol på Israel. Andre så ut til å ha vært inspirert av islamistiske ideologer som egget sine tilhengere til å angripe jøder hvor enn de måtte befinne seg.³⁸

[Journals000276722/NLI](#) (besøkt 12. august 2022). Mer omfattende dokumentasjon finnes i de årlige analysene til Center for the Study of Contemporary Jewry.

³⁵ Jackie Jakubowski, «Ny antisemitism och gammalt judehat», i *Judisk Krönika* nr. 4, 2002.

³⁶ Stephen Roth Institute, «Antisemitism Worldwide 2000/1» (Tel Aviv: Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism, 2002), 61–75.

³⁷ «Antisemitism oroar judiska ledare», Göteborgs-Posten, 7 juli 2002.

³⁸ Stephen Roth Institute, «Antisemitism Worldwide 2000/1» (Tel Aviv: Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism, 2002); Stephen Roth Institute, «Antisemitism Worldwide 2001/2» (Tel Aviv: Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism, 2003); Stephen Roth

Den antisemittiske voldsbølgen stilnet etter noen uker, men det skulle komme mange flere. Den neste store bølgen kom våren 2002, i kjølvannet av den israelske hærens militæroperasjon i Jenin og andre steder på Vestbredden. Dette mønsteret har gjentatt seg i påfølgende år: antallet registrerte hendelser på globalt nivå stiger når konflikten mellom Israel og palestinerne blusser opp. Den i skrivende stund siste bølgen av hendelser fant sted våren 2021.³⁹

Hvordan preges de jødiske minoritetene av antisemittismen som manifesterer seg? Dette kan ikke uten videre leses ut fra data om holdninger og hendelser. For å svare på dette spørsmålet, må vi se nærmere på informasjon om jøders utsatthet for antisemittisme.

Jøders objektive og subjektive utsatthet

Jøders utsatthet for antisemittisme kan være både objektiv (hvor ofte man utsettes for det man opplever som antisemittiske hendelser) og subjektiv (i hvilken grad man bekymrer seg for antisemittisme og opplever utrygghet ved å vise sin identitet offentlig). For å måle dette, er det nødvendig å spørre dem det gjelder, og vi er igjen tilbake til spørreundersøkellesdata.

I to store EU-studier gjennomført i 2012 og 2018 (N = henholdsvis 5747 og 16395) ble jøder i en rekke europeiske land bedt om å besvare et spørreskjema om personlige erfaringer med og syn på antisemittisme.⁴⁰ Siden jødene utgjør en liten andel av befolkningen i de enkelte land og jødisk identitet ikke står oppført i offentlige personregistre, er det vanskelig å trekke statistisk representative utvalg for denne typen undersøkelser. Disse EU-studiene baserte seg derfor på bekvemmelighetsutvalg, respondentene ble kontaktet gjennom informasjonskampanjer sendt ut via relevante jødiske organisasjoner. Med denne metoden ble yngre jøder og de som sto utenfor organisert jødisk liv, underrepresentert i utvalget. Ved bruk av vektning kunne man imidlertid korrigere for dette. Resultatene endret seg ikke særlig mye ved slik korreksjon, hvilket tyder på at undersøkelsene gir et temmelig dekkende bilde av de jødiske befolkningenes syn på og erfaringer med antisemittisme.⁴¹ En annen mulig skjevhet som kan følge av en slik metode, er såkalt frivillighetsbias: Det kan tenkes at de personene som har opplevd mest antisemittisme og dermed er mest bekymret for problemet, i større grad har valgt å besvare spørreskjemaet enn de

---

Institute, «Antisemitism Worldwide 2002/3» (Tel Aviv: Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism, 2004); Stephen Roth Institute, «Antisemitism Worldwide: 2004» (Tel Aviv: The Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism and Racism, 2006).

³⁹ Se Johannes Due Enstad, «On the ideological and cultural diversity of current antisemitism», RightNow!, 8. september 2021, <https://perma.cc/ANP6-NVRQ>.

⁴⁰ FRA, «Discrimination and Hate Crime against Jews in EU Member States: Experiences and Perceptions of Antisemitism» (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013); FRA, «2018 Antisemitism Survey».

⁴¹ Se FRA, «2018 Antisemitism Survey», s. 74. Se også L. Daniel Staetsky, «Can Convenience Samples Be Trusted? Lessons From the Survey of Jews in Europe, 2012», *Contemporary Jewry* 39, nr. 1 (2019): 115–53.

som har opplevd lite av det. Dette bør man ha i mente ved vurdering av resultatene. Det er likevel verdt å merke seg at det ikke kun er de mest utsatte som har svart. For eksempel oppga størsteparten (tre av fire) at de ikke hadde opplevd noen form for antisemittisk trakassering de siste 5 år.

Hva kan EU-studiene så fortelle oss om europeiske jøders utsatthet for antisemittisme? La oss først se nærmere på objektiv utsatthet: Hvor utbredt er konkrete erfaringer med antisemittisk vold og trakassering?

Det var relativt få respondenter som sa de hadde blitt utsatt for fysisk vold på grunn av at de var jøder i løpet av de foregående fem år, i gjennomsnitt 2 prosent. Erfaringer med antisemittisk trakassering var betraktelig mer utbredt, her var den gjennomsnittlige utsattheten på rundt 25 prosent. Mellom 20 og 30 prosent av respondentene sa de hadde blitt personlig vitne til at andre jøder ble utsatt for antisemittisk trakassering og/eller vold i året som gikk. Disse tallene føyer seg inn i et større mønster: Det fremgår av en annen omfattende EU-studie at andre minoriteter, inkludert muslimer, rom og ikke-vestlige innvandrere, i gjennomsnitt opplever hatkriminalitet (vold og trakassering på grunn av sin bakgrunn) omtrent like ofte som jøder gjør det.⁴² Den jødiske erfaringen med antisemittisme synes å være symptomatisk for en mer allmenn utsatthet som knytter seg til det å være minoritet i Europa i dag, noe som understreker behovet for mer komparativ forskning på minoriteters utsatthet for diskriminering og hatkriminalitet.

Antisemittismen fører også til subjektiv utsatthet, altså frykt og bekymring. EU-undersøkelsene fra 2012 og 2018 tydet på at nær halvparten av respondentene fryktet å møte på antisemittisk trakassering i løpet av det kommende året. En noe lavere andel fryktet å bli offer for antisemittisk vold, men denne andelen økte fra 33 prosent i 2012 til 40 prosent i 2018. I mange tilfeller fører slike bekymringer til at man skjuler sin jødiske identitet når man beveger seg ute i samfunnet. I 2018-undersøkelsen svarte 25 til 30 prosent av respondentene i Belgia, Danmark, Frankrike, Sverige og Tyskland at de *aldri* bar jødiske symboler i offentligheten på grunn av frykt for egen sikkerhet. En mye større andel unngår dette deler av tiden. Blant jøder i Norge svarte 64 prosent ja på spørsmålet: «Hender det at du unngår å vise din religiøse tilhørighet fordi du er redd for negative holdninger?», ifølge HL-senterets undersøkelse fra 2017. Et annet mål på subjektiv utsatthet er andelen som har vurdert å *emigrere* fordi de ikke føler seg trygge som jøder i sitt hjemland. Hele 38 prosent av respondentene i EU-studien ga uttrykk for dette i 2018, en betydelig økning fra 29 prosent i 2012.

---

⁴² FRA, «Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Main Results» (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017).

Hvem utsetter jøder for antisemittisme? Spørsmålet om gjerningspersoner er vesentlig. I de nevnte EU-studiene ble respondenter som oppga å ha blitt utsatt for antisemittisk vold eller trakassering, gitt et oppfølgingsspørsmål om hvem som sto bak den alvorligste hendelsen. For voldshendelser var «noen med et muslimsk ekstremistisk standpunkt» den hyppigst valgte kategorien (40–50 %), etterfulgt av den uspesifiserte kategorien «noen andre» (20–30 %), «noen med et venstreekstremit standpunkt» (14 %) og til sist «noen med et høyreekstremit standpunkt» (8–10 %). For trakasseringshendelser var svarfordelingen ganske lik. Det vanligste svaret (44 %) var «noen andre», 30 % svarte «noen med et muslimsk ekstremistisk standpunkt», 21 % «noen med et venstreekstremit standpunkt», og 13 % «noen med et høyreekstremit standpunkt». Det er altså et mangfold av typer gjerningspersoner som står bak de alvorligste hendelsene, men disse tallene styrker også antakelsene om en ny antisemittisme som er mindre preget av høyreekstremisme og i større grad preget av gjerningspersoner med bakgrunn fra muslimske land og/eller ytre venstre.

Den «nye» antisemittismen er reell (men ikke helt ny)

Etter å ha gjennomgått noen sentrale mønstre i tilgjengelige data om antisemittiske holdninger, hendelser og jøders utsatthet, kan vi vende tilbake til spørsmålene som ble stilt opp i innledningen: Har det funnet sted en målbar økning i omfanget av antisemittisme i det 21. århundret, og i hvilken grad har en «ny», antisemittisk antisemittisme vokst frem?

Svaret på det første spørsmålet er både ja og nei. Det globale nivået på *hendelser* gikk markant opp etter årtusenskiftet og har deretter fluktuert på et relativt høyt nivå (og med et større innslag av vold) sammenliknet med 1990-tallet. De data som finnes om jøders erfarte *utsatthet*, tyder også på en forverring over tid. Når det gjelder *holdninger*, finner vi imidlertid en jevn reduksjon over flere tiår i andelen innbyggere i vestlige land som gir uttrykk for antisemittisme eller at de misliker jøder.

Det kan synes kontraintuitivt at holdningene har bedret seg samtidig som hendelsene har blitt flere og verre. Samtidig vet vi at antisemittiske holdninger er betydelig mer utbredt på det ytterste høyre, blant muslimer og blant de som er mest fiendtlig innstilt til Israel. Selv innenfor et vennligsinnet majoritetssamfunn, kan relativt små grupper av svært intolerante gjøre livet surt for en minoritet. Videre er det mulig at antisemittiske holdninger er mer utbredt blant «folk flest» enn det holdningsundersøkelsene antyder, men at folk i større grad enn før opplever at det er uakseptabelt å gi uttrykk for dette via tilslutning til klassiske antisemittiske påstander (en effekt av sosial ønskerdighet). Spørsmålet er hvorvidt de overleverte antisemittiske tenkemåtene og følelsene fortsatt er relativt utbredt, men kommer til uttrykk på nye måter, og da særlig i form av fiendtlighet mot den jødiske staten.

Som vi har sett, har flere studier funnet en tydelig sammenheng mellom antisemittisme og Israel-fiendtlighet. Dette betyr *ikke* at all Israel-fiendtlighet er antisemittisk, men at antisemittiske holdninger i gjennomsnitt er mer utbredt blant de mer Israel-fiendtlige. At denne omstendigheten overdrives og utnyttes i politiske eller ideologiske kamper, endrer ikke på selve kjensgjerningen. At den nye antisemittismen er koblet til Israel-fiendtlighet, betyr ikke at andre former for jødehat ligger bak oss. Den tradisjonelle høyreekstreme antisemittismen lever fortsatt, og høyreterror mot jødiske mål forekommer, som i Pittsburgh i 2018 eller i Halle året etter. I 2017 valgte den jødiske foreningen i Umeå å stenge ned virksomheten etter gjentatte episoder av trusler, trakassering og vandalisme utført av nynazister.⁴³ Ikke desto mindre er det slik at når man har spurt jøder i Europa om hvem som står bak de verste antisemittiske hendelsene de har opplevd, så tyder svarene på at muslimske ekstremister og venstreekstreme er mer fremtredende.

Det er likevel nødvendig å kvalifisere påstanden om en «ny» antisemittisme. Motstand mot sionismen er ikke noe nytt, og fantes også blant jøder i tiden etter at Theodor Herzl formulerte sin visjon om en jødisk stat i 1896. Den første ikke-jødiske antisionismen oppstod i den arabiske verden i første halvdel av 1900-tallet som resultat av den gryende territorielle konflikten mellom jødiske nybyggere og araberne. Den arabiske antisionismen tok tidlig tok opp i seg både tradisjonelle islamske antijødiske forestillinger og moderne antisemittiske ideer som ble importert fra Europa, ofte via kristne intellektuelle.⁴⁴ Oversettelser av «Sions vises protokoller» ble anvendt som mobiliseringsverktøy av ledende arabiske nasjonalister i Palestina allerede på 1920- og 30-tallet (og ble mange år senere lagt til grunn i Hamas sitt prinsippprogram fra 1988). I tiårene etter Israels opprettelse og frem mot årtusenskiftet, ble antisemittiske skrifter og tenkemåter svært utbredt i den arabiske verden, med det resultat at regionen på 2010-tallet fremviste de høyeste nivåene av antisemittiske holdninger i et globalt perspektiv.⁴⁵

Antisionismen spredte seg også i vestlige land etter Israels opprettelse. Innenfor den nye venstresiden, som vokste frem på 1960- og 70-tallet, ble Palestina en viktig antikolonialistisk fanesak ved siden av Vietnam, Algerie og Sør-Afrika.⁴⁶ Forestillingen om sionismen som en rasistisk ideologi og Israel som en illegitim etterlevning av vestlig imperialisme ble i denne perioden en del av verdensbildet til det nye venstre.⁴⁷ Sovjetunionen spilte en viktig rolle i denne

---

⁴³ Evelina Lindfors, «Efter hot från nazister – judiska föreningen lägger ner», *SVT Nyheter*, 2. april 2017, <https://perma.cc/9JRG-7MWU>.

⁴⁴ Se Norman A. Stillman, «New Attitudes toward the Jew in the Arab World», i *Jewish Social Studies* 37, nr. 3/4 (1975): 197-204; Efraim Karsh, *Palestine Betrayed* (New Haven: Yale University Press, 2010), s. 18-19.

⁴⁵ Esther Webman, «From the Damascus Blood Libel to the 'Arab Spring': The Evolution of Arab Antisemitism», i *Antisemitism Studies* 1, nr. 1 (2017): 157-206.

⁴⁶ Colin Shindler, *Israel and the European Left: Between Solidarity and Delegitimization* (New York: Continuum, 2011).

⁴⁷ Dave Rich, *The Left's Jewish Problem* (London: Biteback, 2018), 1-29.

utviklingen: på grunn av Den kalde krigen og Israels provestlige orientering, ble antisjonistisk propaganda en prioritet for sovjetiske myndigheter, særlig etter seksdagerskrigen i 1967. Forestillinger om «den internasjonale sionismen» som en skjult, mektig, manipulerende og destruktiv kraft ble utviklet av sovjetiske propagandister, som produserte karikaturer av kroknesete «sionister», bilder av slanger og edderkopper med Davidsstjerner, og store mengder bøker og pamfletter som skulle vise sionismens og jødedommens ondskap.⁴⁸ Disse materialene ble oversatt til engelsk og andre språk, og påvirket dermed også vestlige publikum.

På 1960- og 70-tallet leverte Sovjetunionen formative bidrag til vår tids antisjonistiske antisemittisme gjennom en omfattende demoniseringskampanje mot Israel med åpenbare antisemittiske undertoner, en innsats som i 1976 ble kronet med gjennomslag for FN-resolusjon nr. 3379, som erklærte at sionisme er en form for rasisme (resolusjonen ble opphevet i 1991).⁴⁹ Historikeren Izabella Tabarovsky hevder at denne propagandainnsatsen bidro avgjørende til at sionismen for mange, og da særlig på venstresiden, ble «tømt for sin mening som det jødiske folkets nasjonale frigjøringsbevegelse og i stedet assosiert med rasisme, fascisme, nazisme, folkemord, imperialisme, kolonialisme, militarisme og apartheid».⁵⁰ Tydelige ekko av slike assosiasjoner hørte vi da Malmös daværende ordfører, sosialdemokraten Ilmar Reepalu, i 2009 uttalte at sionisme var like uakseptabelt som antisemittisme og antydte at Malmös jøder hadde seg selv å takke for den økende utryggheten, ettersom mange av dem støttet Israel.⁵¹

Vår tids «nye» antisemittisme er med andre ord ikke helt ny, men en revitalisering av tradisjoner med opprinnelse i det 20. århundret. Selv om kontinuiteten på denne måten er tydelig, så markerte årtusenskiftet likevel et brudd med tanke på hvor intenst antisemittismen manifesterte seg. Brannangrep mot synagoger, steinkasting mot jødiske barn og ungdommer, trakassering og vold mot jøder på åpen gate, demonstrasjoner der folkemengder roper antisemittiske slagord, og en følelse av utrygghet som førte til at mange jøder begynte å skjule sin identitet – samlet sett var dette bildet virkelig nytt, og virkelig urovekkende. Et viktig spørsmål reiser seg: Hvordan vi kan forklare denne endringen?

---

⁴⁸ For en visuell analyse av sovjetisk antisjonistisk og antisemittisk propaganda, se Judith Vogt, *Historien om et image: antisemittisme og antizionisme i larikaturer* (København: Samleren, 1978).

⁴⁹ For bakgrunn for og analyse av resolusjonen, se Bernard Lewis, «The Anti-Zionist Resolution», i *Foreign Affairs* nr. 1 (1977): 54–64.

⁵⁰ Izabella Tabarovsky, «Soviet Anti-Zionism and Contemporary Left Antisemitism», *Fathom Journal*, mai 2019, <https://perma.cc/3ABN-RACH>.

⁵¹ Paulina Neuding, «Sweden's 'Damn Jew' Problem», *Tablet Magazine*, 5. april 2012, <https://perma.cc/P47V-5ZGQ>.

Hvordan forklare antisemittismen?

Eskaleringen i konflikten mellom Israel og palestinerne som begynte høsten 2000 (den andre intifadaen) angis ofte som en utløsende årsak til antisemittismens oppsving i Europa etter 2000. Men en slik forklaring er ikke tilstrekkelig. Det er jo i prinsippet ingen automatikk i at hendelser knyttet til konflikten i Midtøsten skal føre til antisemittiske angrep andre steder i verden. Det er ingen generell sammenheng mellom disse typene av fenomener: For eksempel ser vi ikke det motsatte, at jødiske ekstremister i Europa eller USA angriper muslimske mål i kjølvannet av terrorangrep mot jøder i Israel; vi ser heller ikke ukrainske ekstremister angripe russere utenfor konfliktområdet i dagens situasjon, eller muslimer angripe personer med kinesisk bakgrunn på grunn av Kinas genocidale politikk mot uighurene. Antisemittiske reaksjoner på israelsk politikk eller militære handlinger er ikke noe man bør forvente som naturlig eller uunngåelig. Det hele behøver en grundigere forklaring.

Forskningen har frembrakt en rekke til dels overlappende forklaringer på hvorfor antisemittismen i det hele tatt fremtrer som den gjør. Vi kan skille ut to typer av forklaringer. Den ene ser jødehatet som et unikt fenomen med en særegen historie og særegne årsaker knyttet til bestemte tider og steder, og er vanlig innenfor historie og andre humanistiske fag. Den andre forklaringsmåten, som i større grad finnes i samfunnsvitenskapen, ser antisemittismen som et uttrykk for generelle faktorer, særlig fremmedfiendtlighet. De to forklaringstypene tilsvarer det klassiske skillet mellom den *ideografiske* og den *nomotetiske* tilnærmingen til vitenskap, med sine respektive tendenser til spesifisering og generalisering.⁵²

Antisemittismen, med sine spesifikke forestillinger om jødene og deres egenskaper, tok form i en konkret historisk kontekst knyttet til splittelsen mellom jødedommen og kristendommen. At fenomenet har vedvart i to tusen år og fortsetter å gjøre seg gjeldende, om enn i endrede former, må forstås både ut fra jødene egne historiske omstendigheter i diasporaen, samspillet med samfunnene de var og er del av, og grunntrekk ved menneskelig psykologi. Skal vi forstå hvorfor antisemittismen dukker opp til ulike tider og på ulike steder i historien, og ikke minst i vår egen tid, behøver vi derfor en forklaringsmodell som fanger opp både det historisk spesifikke og det menneskelig generelle. I det følgende vil jeg trekke frem to bidrag, ett fra 1930-tallet og ett fra nyere tid, som kan fungere som byggesteiner for en slik modell.

Den svenske historikeren Hugo Valentins bok *Antisemitismen i historisk og kritisk belysning*, utgitt i 1935, er en utmerket behandling av jødehatets historie og beskaffenhet. Boka inneholder to teoretiske innsikter som står seg svært godt nesten 90 år etter utgivelsen. For det første knytter

---

⁵² Se Wilhelm Windelband, «History and Natural Science», *Theory & Psychology* 8, nr. 1 (1998): 5–22.

Valentin antisemittismen til fremmedfiendtlighet generelt. Denne sammenhengen er ettertrykkelig bekreftet av senere forskning, som gang på gang har vist at de som uttrykker fiendtlighet mot jøder, tenderer til å uttrykke fiendtlighet mot andre utgrupper også. Kvantitative holdningsstudier viser stadig at fremmedfiendtlighet, når alt annet holdes likt, er den enkeltstående faktoren som forklarer mest av den observerte variasjonen i folks antisemittiske holdninger.⁵³ Dette er noe av det nærmeste man kommer en «naturlov» innenfor samfunnsforskning; forbindelsen bærer preg av regelmessighet på tvers av tid og sted.

Valentins andre sentrale innsikt henger sammen med den første og dreier seg om antisemittismens dynamikk. Den oppsummeres i følgende setning:

Jødernes egenartede Stilling i Verden gjør dem til Genstand for en praktisk talt permanent Modvilje, hvis Intensitet varierer alt efter forskjellige Faktorerers Inflydelse paa det omgivende Folks Differensaffekt.⁵⁴

Valentin beskriver her en vekselvirkning der antisemittismens varierende intensitet er en funksjon av interaksjonen mellom jødernes «egenartede stilling i verden» og den øvrige befolkningens «differensaffekt», altså den ovenfor nevnte fremmedfiendtligheten.

Ved å henvise til jødernes særegne stilling i verden, knytter Valentin an til det unike og historiske, nemlig egenskaper ved den vedvarende diasporatilværelsen etter romernes beleiring av Jerusalem og ødeleggelsen av Det andre tempelet i år 70 e.Kr. Jødene lot seg ikke absorbere inn i de omkringliggende majoritetssamfunnene, men videreførte sin eksistens og bevarte sin religion og distinkte identitet gjennom århundrene. Slik bevarte jødene også en annerledes- og fremmedhet vis-a-vis sine kristne omgivelser (som ble forsterket gjennom jødernes posisjon som merkantil minoritet),⁵⁵ og nettopp denne annerledesheten var en nødvendig betingelse for at

---

⁵³ Werner Bergmann og Rainer Erb, «Anti-Semitism in the Late 1990s», i *Germans or Foreigners? Attitudes Toward Ethnic Minorities in Post-Reunification Germany*, red. Richard Alba, Peter Schmidt, og Martina Wasmer, Europe in Transition: The NYU European Studies Series (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 163–86; Andreas Zick mfl., «The Syndrome of Group-Focused Enmity: The Interrelation of Prejudices Tested with Multiple Cross-Sectional and Panel Data», *Journal of Social Issues* 64, nr. 2 (2008): 363–83; Peter Nannestad, «'Frø af ugræs?' Antijødiske holdninger i fem ikke-vestlige innvandrergrupper i Danmark», i *Danmark og de fremmede: Om mødet med den arabisk-muslimske verden*, red. Tonny B. Knudsen, Jørgen D. Pedersen, og Georg Sørensen (Århus: Hans Reitzels Forlag, 2009), 43–61; Vibeke Moe, red., *Antisemitism in Norway? The Attitudes of the Norwegian Population Towards Jews and Other Minorities* (Oslo: Center for Studies of the Holocaust and Religious Minorities, 2012); Hoffmann og Moe, *Attitudes Towards Jews and Muslims in Norway, 2017*; András Kovács og György Fischer, «Antisemitic Prejudices in Europe» (Budapest: Ipsos SA/Inspira LTD Hungary, 2021).

⁵⁴ Hugo Valentin, *Antisemittismen i historisk og kritisk belysning* (København: Aschehoug Dansk Forlag, 1935), 17.

⁵⁵ Merkantile minoriteter, eller *middleman minorities*, betegner et økonomisk sjikt som kjennetegnes ved mobilitet og at man lever av å tilby merkantile tjenester til en omkringliggende, bofast jordbruksbefolkning. Det finnes mange historiske eksempler på slike grupper: palestinere og libanesere i Latin-Amerika, kinesere i Sørøst-Asia, parsier i India, indere i Øst-Afrika, romfolk, irske reisende, armenere og så videre. I likhet med jødene ble også andre merkantile minoriteter med jevne mellomrom utsatt for forfølgelse, vold og i ekstreme tilfeller folkemord. Se Edna

antisemittismen over tid kunne reproduseres som bestanddel i den europeiske kulturens repertoar.

Så langt jødernes «egenartede stilling i verden». Hvordan kan vi forstå det Valentin omtaler som «det omgivende folks differensaffekt»? Valentin utdyper:

Jo mere Ulyst det er i Landet, desto større er Risikoen for stigende Antisemitisme, thi enhver Ulystfølelse har en vis Tendens til at omsættes i fjendtlige Følelser mod et Menneske eller en Gruppe. [...] under svære Kriser blusser [antisemittismen] op.⁵⁶

Fremmedfiendtligheten er altså en permanent potensialitet, men blomstrer særlig når det er «Ulyst i landet» og i krisetider. Her foregrep Valentin senere tiders sosialpsykologiske forskning på autoritære holdninger og utgruppeintoleranse. Dette forskningsfeltet, i utgangspunktet inspirert av arbeidet til Adorno og kolleger fra 1950-tallet, var lenge på leting etter «den autoritære personligheten», der man fant at visse psykologiske trekk og tilbøyeligheter (særlig blind troskap til autoritet og streng regelorientering) var forbundet med aggressiv intoleranse mot utgrupper.⁵⁷ Forskning på den autoritære personligheten manglet imidlertid en forklaring på den *dynamikken* som Hugo Valentin viste til ved å si at antisemittismens intensitet varierer avhengig av «forskellige Faktorens Inflydelse paa det omgivende Folks Differensaffekt». Spørsmålet er hva disse forskjellige faktorene egentlig består av, utover Valentins vage «ulyst i landet». Her skal vi forlate den svenske historikeren til fordel for en australsk statsviter som har levert banebrytende forskning om nettopp hva som påvirker variasjon i folks «differensaffekt», og som i likhet med Valentin knytter sammen det nomotetiske og det ideografiske.

I 2005 ga statsviteren Karen Stenner ut boka *The Authoritarian Dynamic*, en tett pakket akademisk avhandling som lanserte en ny teori om autoritære holdninger og utgruppeintoleranse.⁵⁸ Stenner hevdet at tidligere forskning hadde sauset sammen to ting som egentlig burde holdes separat: latente autoritære predisposisjoner på den ene siden og «aktiverte» autoritære holdninger, definert som intoleranse overfor annerledeshet (det Valentin kaller «differensaffekt»), på den andre. I Stenners modell innebærer autoritære predisposisjoner å verdsette lydighet og konformitet fremfor autonomi og mangfold. Dette måles gjennom spørreskjemaer ved spørsmål om hvilke verdier man synes det er viktigst å fostre hos barn:

Bonacich, «A Theory of Middleman Minorities», *American Sociological Review* 38, nr. 5 (1973): 583–94; Yuri Slezkine, *The Jewish Century* (Princeton: Princeton University Press, 2006), s. 4–39 (teksten er tilgjengelig fra <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s7819.pdf> (besøkt 12. august 2022)).

⁵⁶ Valentin, *Antisemittismen*, s. 17-18.

⁵⁷ T. W. Adorno mfl., *The Authoritarian Personality* (New York: Norton, 1950); Bob Altemeyer, *Enemies of Freedom: Understanding Right-Wing Authoritarianism*, *Enemies of Freedom: Understanding Right-Wing Authoritarianism* (San Francisco, CA, US: Jossey-Bass, 1988).

⁵⁸ Karen Stenner, *The Authoritarian Dynamic* (New York: Cambridge University Press, 2005).

lydighet vs. selvstendighet, følge regler vs. tenke selv, og så videre. Det viser seg at rundt en tredjedel av en gitt befolkning, i hvert fall i den vestlige verden, er autoritært predisponert på denne måten. Stenners teori hevder at personer i denne gruppen ikke nødvendigvis er mer intolerante enn andre, men at de *blir* det under bestemte forutsetninger. Deres «differensaffekt» vil altså tendere til å øke under innflytelse av visse historisk bestemte faktorer, og Stenner mener å ha identifisert et avgjørende sett av slike faktorer, nemlig det hun kaller for «normativ trussel».

Kjernerpåstanden i Stenners teori om den autoritære dynamikk er at når de autoritært predisponerte utsettes for en opplevelse av normativ trussel, vil det som regel medføre en betydelig økning i deres uttrykte intoleranse mot utgrupper. Med normativ trussel mener Stenner en opplevelse av normoppløsning, forvitrende samhold, tap av verdifelleskap og dalende tillit til ansvarlige myndigheter. Med andre ord: når de autoritært predisponerte opplever at den bestående normative og verdimeslige orden trues, og at de som sitter ved roret er uten evne eller vilje til å gjenopprette den, så vil de nærmest instinktivt sette ut piggene. Størsteparten av Stenners bok er viet til å utbrodere og teste denne påstanden empirisk, blant annet gjennom en rekke survey-eksperimenter, og resultatene støtter gjennomgående opp om teorien. I en senere oppfølgingsstudie undersøkte Stenner og Jonathan Haidt hvordan interaksjonen mellom autoritær predisposisjon og opplevelse av normativ trussel påvirket sannsynligheten for å gi sin stemme til Trump i USA, til Marine Le Pen i Frankrike og for Brexit i Storbritannia; resultatene var også her tydelig i forventet retning, og ga ytterligere bekræftelse på teorien.⁵⁹

Stenners studie analyserte ikke antisemittiske holdninger spesifikt. Men dersom hennes teori om den autoritære dynamikken holder vann, bør vi også forvente at den kan forklare en god del av de antisemittiske holdningenes dynamikk. Det bør i så fall være mulig å observere at slike holdninger blomstrer mest i slike tider, på slike steder og i slike miljøer der autoritært predisponerte opplever normativ trussel. En relevant hypotese vil da være at den «nye» antisemittismen i det 21. århundret har sammenheng med en sterk følelse av normativ trussel innenfor de befolkningsgruppene som i størst grad har vist seg å uttrykke fiendtlighet mot jøder. Denne hypotesen er ikke testet empirisk ennå, og her ligger det en oppgave for fremtidig forskning. En mulighet er å bruke spørreundersøkelser for å studere sammenhengen mellom autoritær predisposisjon, opplevd normativ trussel og intoleranse mot jøder (og andre utgrupper) statistisk. Ved slike undersøkelser vil det være nødvendig å trekke utvalg der både befolkningen generelt og bestemte minoritetsgrupper er representert. Andre og mer kontekstualiserende tilnærminger er også mulig. Kvalitativ forskning på høyreekstreme grupperinger og miljøer vil

---

⁵⁹ Jonathan Haidt og Karen Stenner, «Authoritarianism Is Not a Momentary Madness, but an Eternal Dynamic Within Liberal Democracies», i *Can It Happen Here?: Authoritarianism in America*, red. Cass R. Sunstein (New York: Dey Street Books, 2018), 175–201.

kunne gi innsikt i sammenhengen mellom opplevelser av normativ trussel og fiendtlighet mot jøder.⁶⁰ Historisk og sosiologisk forskning på ulike innvandrers grupper møte med vesteuropeiske majoritetssamfunn vil kunne undersøke i hvilken grad og på hvilke måter kulturelle spenninger og integrasjonsproblemer henger sammen med dannelse av «oss mot dem»-identiteter som bygger på fiendtlighet mot jøder og/eller andre utgrupper.⁶¹

Både kontekst-spesifikke historiske faktorer (som utbruddet av den andre intifadaen og den forutgående fremveksten av både antisjonistisk og antisemittisk disponerte grupper i samfunnet) og generelle lovmessigheter (som menneskers tendens til under visse betingelser å bli svært intolerante overfor utgrupper) bør inngå i en fyllestgjørende forklaring på vår tids antisemittisme. Utfordringen er å knytte sammen de ulike relevante variablene og forklaringsnivåene på en meningsfull og mest mulig dekkende måte. En sentral oppgave for fremtidig antisemittismeforskning bør derfor være å jobbe videre med å utvikle forklaringsmodeller som bryter ned de fagdisiplinære grensene mellom det ideografiske og det nomotetiske, og som dermed blir i stand til å analysere samspillet mellom på den ene siden det historisk spesifikke og kontekststahengige, og på den andre siden de naturgitte regelmessighetene som også preger vår tilværelse.

Konklusjon

Har antisemittismen økt i det 21. århundret, og ser vi en «ny» antisemittisme som er knyttet til fiendtlighet mot Israel? Svaret på det første spørsmålet er et betinget ja. Når det gjelder antisemittiske hendelser, ser nivået og alvorlighetsgraden ut til å ha økt markant i Europa i overgangen til det 21. århundret. Dette kommer til syne både i antall registrerte hendelser, i jødernes selvrapporterte utsatthet og i vitnemål fra aktører som har fulgt med på fenomenet over tid. Samtidig finnes det en trend som peker i motsatt retning: det generelle nivået av antisemittiske holdninger har avtatt over flere tiår i vestlige land.

Svaret på det andre spørsmålet er også et betinget ja: holdningsundersøkelser viser gang på gang at antisemittiske holdninger er mer utbredt blant de som er mest fiendtlig innstilt til Israel, bølger

---

⁶⁰ Se f.eks. Kjetil Braut Simonsen, «Antisemitism on the Norwegian Far-Right, 1967–2018», *Scandinavian Journal of History* 45, nr. 5 (2020): 640–62.

⁶¹ Det finnes en internasjonal forskningslitteratur om muslimske innvandreres møte med vestlige samfunn, men den tar i liten grad opp spørsmålet om antisemittisme. Se f.eks. Adis Duderija, «Literature Review: Identity Construction in the Context of Being a Minority Immigrant Religion: The Case of Western-born Muslims», *Immigrants & Minorities* 25, nr. 2 (2007): 141–62; Paul Statham og Jean Tillie, «Muslims in their European societies of settlement: a comparative agenda for empirical research on socio-cultural integration across countries and groups», *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42, nr. 2 (2016): 177–96. Et unntak er Günther Jikeli, *European Muslim Antisemitism: Why Young Urban Males Say They Don't Like Jews* (Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2015).

av hendelser kommer ofte i kjølvannet av eskaleringer i konflikten mellom Israel og palestinerne, og jøder som har opplevd antisemittisk vold og trakassering, peker oftere på muslimske ekstremister og venstreekstremister enn på høyreekstremister som gjerningspersoner. Antisemittisk antisemittisme er imidlertid ikke noe nytt, men har røtter i det 20. århundret, både i den arabiske verden, innenfor den nye venstresiden som vokste frem i Vest-Europa på 1960-tallet, og i Sovjetunionen.

Vi kan derfor konkludere med at den «nye» antisemittismen er et høyst reelt, observerbart og målbart fenomen med alvorlige implikasjoner ikke bare for den jødiske minoriteten som rammes, men også for demokratiske samfunn som ønsker at jøder og andre minoriteter skal kunne føle seg hjemme, leve i fred og uttrykke sin identitet. Forekommer det politisering og instrumentalisering av vår tids antisemittisme? Utvilsomt, slik det også forekommer politisering og instrumentalisering av islamofobi og liknende fenomener og konsepter. Det betyr ikke at selve problemet ikke eksisterer eller bør tas på alvor. Men det betyr at samtalen om antisemittisme ofte preges av en soldatmentalitet der aktører kjemper om å ha rett, hvilket gjør at speidermentaliteten, der man forsøker å finne ut av hva som er sant, blir desto viktigere å etterstrebe.

Først når vi har et godt overblikk over landskapet, og når vi vet mest mulig om hva som ligger bak både historisk og nåtidig variasjon i fenomenets omfang og intensitet, kan vi ha et håp om å designe effektive tiltak. Her ligger et viktig samfunnsoppdrag for antisemittismeforskningen.